

lapnyi, tanulmányi szövegek. Hogy csak néhányat emeljünk ki közülük: az „Arany-émlékek” (104.) áruikodó helyeit Ady verseiben így nem 1920-ban fedte föl, mint ahogy azt e kötetből kiolvashatjuk, hanem már 1910-ben, a következőt írván Oláh Gábor *Korunk hőse* című könyvéről: „Nyelve erős, sokat bír: egy Adyval frissített Arany nyelve legjobb lapjain.” (Nyugat, 1910. I. IV. 1. 474.) De lényeges, a kötetben nem szereplő állításokat mond ki pl. Ady magyarságáról az említettem *Az irodalom halottjain* kívül az *Egy Zrinyi-regényről* (Nyugat, 1920. I. V. 560.), s a *Halhatatlanság haldla* (Nyugat, 1933. I. III. 1. 268.) című cikkekben is, melyek érintőlegesen foglalkoznak Adyval. Az „Ady előtti költészet” kifejezését is egyik nem róla szóló elmefuttatásában használja (*Nem mondhatom el senkinek*, Nyugat, 1930. I. 144.). Ezeknek az elrejlő vagy utalásnyi terjedelmű részeknek a szövegkörnyezet adja meg igazi értelmét. Kötetbe való fővételük módfelett nehéz lett volna és szét is szórná az olvasó figyelmét; így azonban kicsit leszűkítette. Ha az említettem szövegek közül néhány semmiképp sem fért volna bele a gyűjteménybe, jegyzetben nem ártott volna megemlékezni róluk. A dokumentumok utáni, a két költő kapcsolatáról szóló irodalom jegyzéke pedig kevesebb pontatlanságot is megtűrt volna.

Gál István fölmérhetetlenül nagy munkát végzett így is, és könyve segítség a kutatóknak, az olvasóknak egyaránt. Fogyatékoságairól azonban, melyek szemléletileg az előszóban, filológiailag a szövegválogatásban ütköztek ki, még a Babits-kiadások sajnálatosan csekély voltát figyelembe véve sem hallgathattunk. Mert az előbbi mélységére, az utóbbi pontosságára talán éppen ez kötelez legerősebben.

REISINGER JÁNOS

FELJEGYZÉSEK ÉS LEVELEK A NYUGATRÓL*

Újabb adalékokkal gazdagítja ez a kiadvány a magyar kultúra – bizvást mondhatjuk – legnagyobb jelentőségű folyóiratának tudományos földolgozás után sóvárgó történetét. Részeit azonban külön-külön kell szemügyre vennünk, mert tulajdonképpen csak lazán függnek össze egymással.

*Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Vezér Erzsébet. Akadémiai Kiadó. 1975, 546 l. (Új Magyar Múzeum 10.)

Fenyő Miksa írói pályájáról szóló tanulmány áll a kötet élén (5–47.). Ezek után azt várják, hogy ennek a pályának irodalmunk története szempontjából jelentőséggel bíró természetét fogja nyújtani a kötet, tehát egy Fenyő-válogatással van dolgunk. Erről azonban szó sincs. Már csak azért sem, mert akkor nevének ott kellene állni a címlapon. Fenyőtől a *Följegyzések a Nyugat folyóiratról és környékéről* című, 1960-ban Amerikában megjelent írását adja kezünkbe a kiadvány, amelynek ez a második és egyben a legterjedelmesebb része (51–255.). Harmadikul pedig 277 darabból álló válogatást kapunk a Nyugat íróinak Fenyőhöz, illetve Osváthoz és a szerkesztőséghez írt leveleiből, amelyeket a címzett kéziratgyűjteménye részeként adott el a Petőfi Irodalmi Múzeumnak nem sokkal a halála előtt (259–456.).

Mivel Fenyő Miksa mint kritikus és debatter alkotott számottevőt, a munkásságát ismertető tanulmány írójának, Vezér Erzsébetnek ott van módja jelentős megállapításokat tenni, ahol bíráló módszereit és vitáit ismerteti. Szívesen olvastunk volna egyébként ezekből a kritikákból és polemikus írásokból egy alapos válogatást, hiszen könyvalakban sohasem láttak napvilágot, és nem egykönnyen férhetünk hozzájuk. Ami pedig jelentőségüket illeti a századelő irodalmi mozgalmainak történetével kapcsolatban, az jóval fölülmúlja a *Följegyzések* forrásértékét. Így azonban be kell érniük azokkal a párszavas ismertetésekkel, amit a tanulmány vagy a jegyzetek adnak egy-egy vitáról vagy bírálatról. Bevezetőül Vezér Erzsébet röviden fölméri a magyar kritika irányzatait a századfordulót követő években, majd kijelöli Fenyő helyét az irányzatok között. Erre az a sokoldalú munkásság kínál lehetőséget, amit Fenyő a Nyugat legfontosabbik elődjében, az 1905 során életben tartott Figyelőben fejtett ki. „Ezekből az írásokból egy kiforrott ízlésű, nagyon határozottan egyéni hangú és saját véleményű, bátor kritikus portréja bontakozik ki előttünk” – állapítja meg, minden bizonnyal helytállóan, a tanulmány. A kritikai szellem újszerűségét, a tekintélyekkel és megcsontosodott előítéletekkel nem törődő bálványöntögetést tartja Vezér Erzsébet a fiatal Fenyő legnagyobb érdemének. Magáénak mondhatja ezt az érdemet a Figyelő gárdájának valamennyi tagja. Valóban: kibontakozni kezdő modern irodalmunk számára a talaj előkészítéséért ez a kombattáns kritikai magatartás tehetett a legtöbbet. Tekintélyek támogatta irodalmi és ízlésbeli dogmákat kikezdeni fontosabb harci feladat volt, mint mélyenszántó elemzésekkel támasztani alá a bírálat megállapításait, vagy teoretikus igénnyel fejtegetni az új szempontokat. Ezért állhatott ott bábaként az impresszionista kritika a modern magyar irodalom megszületésénél. A tanulmány nem elégszik meg Fenyő bírálatának ismertetésével. Miután rámutatott arra, hogy miben segítette új irodalmunk kibontakozását Fenyő bírálata egyebek

közt Riedlnek Arany János költészete jelentőségét összefoglaló megállapításáról, vagy Beöthy Zsolt dagályos semmitmondásáról és Herczeg Ferenc színdarabjairól, szemügyre veszi a kritikus példaképeit és magatartásának világnézeti előfeltevéseit is. Amit az impresszionista kritika módszeréről és az életfilozófiával fennálló világlátásbeli összefüggéseiről elmond, az Vezér Erzsébet tanulmányának legértékesebb része. Kár azonban, hogy a tanulmányíró nem használta ki eléggé a Fenyő példájában rejlő lehetőséget arra, hogy kimutassa, mennyire szűkös az impresszionista kritikai módszer valóóságos mozgásteré. Jó fegyvernek bizonyult ott, ahol és amikor védelmezni kellett az újat a maradisággal szemben. Az új valóóságos értékeinek fölmutatására, a belső differenciálásra azonban már alig, sőt egyáltalán nem volt képes. A nem mindennapi kvalitásérzékkel megáldott Fenyő komoly szolgálatot tett a Nyugat köré csoportosult íróknak, amikor vitáival és kritikáival védte őket és erősítette önbizalmukat. Mivel azonban impresszionista módszerének meghaladására soha nem tett kísérletet, kritikus számvetésre sem tudta készíteni őket önmagukkal. Ugyancsak nem tudott maradandó szempontokkal szolgálni ezeknek az íróknak kritikai megítéléséhez sem. Ez a tény azonban már átvezet a Nyugat első korszakát jellemző kritikai magatartás egészéhez, amelyre mindvégig az impresszionizmus nyomta rá a bélyegét.

Fenyő működésének az irodalommal kapcsolatos másik területe két részből állott. Mindkettő nélkülözhetetlenek bizonyult a Nyugat fennmaradása szempontjából. Pénzügyi összeköttetései nélkül, amelyek a Gyáriparosok Országos Szövetségében viselt és az idők folyamán az ügyvezető igazgatóságig emelkedő tisztségének voltak köszönhetőek, a folyóirat megjelenését huzamos időn át éppúgy nem lehetett volna biztosítani – különösen Hatvany Lajos hamar bekövetkezett szakítása után –, ahogy a szerkesztők és a munkatársak közti kontroverziák is előbb-utóbb aláásták volna a folyóirat létalapját a „Beschwichthigungshofrat” Fenyő igen fejlett diplomáciai készségének érvényesülése nélkül. Főként Ady volt újból és újból renitens, de a bevezető tanulmány hangsúlyozza, hogy gyakran szükség volt Fenyő kompromisszum-teremtő képességére más szerzőknek Osváttal szembeni lázongásainál is. Osvát halála után pedig Ignótus eltávolításának kényes feladatát kellett elvégeznie, hogy Babits és Móricz megszabaduljanak egy terhesnek tartott örökségtől.

A Nyugat pénzügyi és szellemi természetű válságainak kanalizálása bizonyára jelentős, sőt elvülhetetlen érdem. Szép számmal vagy egyenesen döntő többségben lesznek az olyanok, akik ezen az alapon mindenesztül aktivaként hajlandók elkönyvelni Fenyő diplomáciai képességét, amivel világlátásbeli és elvi gyökerű ellentéteket pusztá izlés-

különbségekre vagy túlérzékeny idegrendszerek rokon- és ellenszenvének színvonalára mérsékelve simított el. Annál inkább, mivel ezt a bölcsességnek tűnő békéltető szerepet az ügyben leginkább érdekelt és mégiscsak mindenkinél fontosabb Ady maga is többször nyugtázta hálásan egy-egy vihar alkalmával. (Lásd pl. az 55. sz. levelet.) Ami azonban a szüntelenül anyagi bajokkal küszködő, támadott és híveinek lassanként növekvő száma dacára is igazi tábor, vagyis társadalmi bázis nélküli Adynak emberileg jólesett, sőt olykor nélkülözhetetlen volt, az ne csábítson minket arra, hogy szemet hunyjunk e kompromisszumoknak a Nyugat egészét érintő, sőt az irodalom belső ügyén túlmutató problematikus volta előtt. Amikor az ellentéteket akár Adyval, akár mással kapcsolatban Fenyő diplomáciája pusztán személyes kontroverziává alacsonyítva söpörte a szőnyeg alá, egyben megnehezítette az elvi frontok tisztázódását is. S ez az ügy amúgy sem állott valami jól sem a Nyugat környékén, sem a progresszió táborában és annak lehetséges szövetségeseinél. Bölcs kompromisszumaival Fenyő így egyik első lett azoknak a simáknak a sorában, akik lány-duzzogássá igyekeztek békíteni Ady haragvásait – ahogy József Attila mondta jóval később azokról az Ady-hívekről, akiket feszélyezett, hogy kedvenc költőjükben egy forradalmárt is kaptak.

Ezt a kompromisszum-szerző simaságot mutatják a *Följegyzések* is a tollforgató Fenyő legfőbb tulajdonságaként. Az Adynak szentelt hús lap – remélem, nem az elfogultság mondatja velem, hogy az írás leg-tartalmasabb része – egy anekdotával zárul (143.). Aligha megtörtént eset, de csattanónak kiváló. Pláne, hogy egyszer s mindenkorra megoldja Ady tragédiájának kérdését is. Miért volt Ady élete tragikus? Mert lángész volt – punktum. A lángész – tragédia; ezen nem lehet segíteni. Aminthogy egyáltalán semmin sem lehet segíteni. Nagy Lajos munkássága fölötti „eszmélkedés” ad alkalmat Fenyőnek, hogy ezt a velős megállapítást tegye, de mottója lehetne az egész írásnak. „... ezen a világon nem lehet segíteni, a gazdagokon azért nem, mert gazdagok, a szegényeken azért nem, mert szegények, s mert az ember olyan amilyen” (252.). Marad tehát az anekdota, a „bölcs” humor és ironia, a (csaknem) mindent megértés és (csaknem) mindent megbocsátás jellege, amelynek jegyében valamennyire elviselhetővé lehet tenni az életet. Napjaink gyakori dezilluzionáltsága közepette alighanem itthon is sikerre számíthat ez a világlátás. Ahogy bizonyára siker volt az amerikai magyarok körében, akik a visszahozhatatlant megillető nosztalgiával gondolnak az óhazára, amikor Fenyőt hallgatták, vagy olvasták ezt az előadások alapján írt könyvét. Megvolna a könyv hazai funkciója is. Akiknek tananyag a Nyugat: tanárok, diákok, egyetemi hallgatók. továbbá mindenki, akit érdekel 20. századi irodalmunk története,

könnyed, helyenként igen kellemes olvasmányt kaphatna benne, mely számos közvetlen emberi vonással és olykor még tárgyi ismerettel is gazdagítja azokat a többnyire merev pózú portrékat, amelyek a tankönyvekben vagy akár népszerűsítő irodalomtörténeti kiadványokban találhatóak a folyóirat íróiról. Ez föltétlenül hasznos lenne, s attól sem kéne tartani, hogy nemkívánatos gondolatokat terjeszt. Fenyő írása kimondottan „harmlos” (másként nem is tudom jellemezni). Államrendünkkel szemben tartózkodóan lojális – már eredeti kiadásban is az volt. Könykiadásunk idioszinkráziájára vall – volt GyOSz-igazgató a szerző és emigráns, rendszeresen hazalátogatott ugyan, de mégsem telepedett le végleg itthon –, hogy ez a minden ízében népszerűsítő könyv csak akadémiai kiadványként és kvázi-tudományos műként kaphatott itthon nyomdafestéket. Ez a forma, amelynek a tartalom semmiképpen sem, legföljebb csak az ár (74 forint) felel meg, éppen azoktól fogja távol tartani, akik körében olvasása a legtöbb hasznot hajtaná.

Az irodalom történésznek szemével olvasva ugyanis csalódást okoznak Fenyő följegyzései. Közelebb állna a valósághoz, ha szerzőjük a kijegyzések címet adta volna nekik. Amit a Nyugat történetével kapcsolatban és a folyóirat munkatársairól megír, az igen kevés kivétellel valami idézet, amihez aztán reflexiókat fűz. Sajnos, ez utóbbiak nagyon ritkán bővítik személyes emlékekkel vagy újabb adatokkal a forrás információit. Benyomásait közli a szerző, amelyeket az idézet keltett benne. Kinek jutna azonban manapság eszébe az irodalomtörténet munkásai közül Fenyőtől remélni az eszmei útbaigazítást vagy az összefüggések fölismerését? Ami tényanyag olvasható nála, azt a szakember már ismeri az idézetek forrásaiból. Ezek közt első helyen áll maga a Nyugat, illetve a Figyelő, de bőven merít Hatvany Ady-könyvéből, Gellért Oszkár emlékezéseinek három kötetéből, a *Babits Emlékönyvből* és saját kézirat-, illetve levélgyűjteményéből. Ez utóbbira támaszkodva bőven nyílnék alkalma rá, hogy ismeretlen mozzanatokat tegyen közzé, és fölelevenítse személyes emlékeit, megvilágítva a hozzá intézett leveleknek a kívülálló számára, pláne több évtized elmúltával, érthetetlen vagy homályos helyeit. Ettől az értékes lehetőségtől azonban erőszakkal fosztja meg magát. Makacsul kitart ugyanis a misztifikáló állítás mellett, hogy kéziratgyűjteménye, mindenekelőtt Ady-kéziratai, elvesztek. Akármilyen hálásak lehetünk és vagyunk Fenyőnek, mert végül hazánkknak adta el ezt a rendkívül becses gyűjteményt, mulasztásként kell fölrónunk neki, hogy idejekorán nem rögzítette papírra azokat az információkat, amelyeket csak ő tudhatott megadni. 92 évesen, amikor a gyűjtemény hazakerült és egyébként is földolgozatlan volt még, erre már nem volt képes, és nem is lehetett ezt várni tőle.

Gúzsba köti magát, illetve emlékeztétét a szerző egy másik fikció által is: minden kedélyesség és az olvasónak szóló bizalmaskodás látszata dacára is gondosan megőrzi az úriemberre kötelező diszkréciót. Megemlíti például, hogy Karinthy Frigyes egész életén át viaskodott Adyval, méghozzá nemcsak a költővel, hanem a férfival is, akinek köztudottan kapcsolata volt az ő második feleségével még jóval a házasságuk előtt. Karinthy előszeretettel választotta ilyen vallomások letéteményeséül Ady egykori barátját, Fenyőt (235–236.). Ő azonban tartózkodik tőle, hogy részletezze ezeket a vallomásokat, noha értékes adalékkal szolgált volna Karinthynek – és barátjának, Kosztolányinak – Adyval szembeni animozitásához. Még jellemzőbb példája ennek a hozzá közelállókra mindenáron kímélni akaró diszkréciónak az Osvát–Hatvany konterverzia, az ún. „irodalompolitika-vita”, a Nyugat első korszakának legnagyobb válsága. Az még csak hagyóneked, hogy a feleket szembeállító elvi kérdésekről egy szava sincs Fenyőnek. Ezt meg lehet magyarázni azzal, hogy ő, a rendíthetetlen Osvát-hívő, problémátlannak látta a szerkesztés addigi gyakorlatát. Hatvany akcióját tehát gyökeresen hibásnak tartotta, amit pusztán személyes okok diktálnak. Szemében elvi magja nem is lehetett a konterverziának. Dehát személyes emlékei csak voltak erről a csaknem másfél évig ide-oda hullámozó, alkudozásokban, intrikákban és tragikomikus mozzanatokban gazdag ügyről? Mégsem elevenít föl belőlük semmit. Föltehetőleg azért, mert Hatvany viselkedését merő okvetetlenkedésnek tartja, s ennek kimondásával nem akarja megbántani a még élő hajdani barátot. Őszinte visszaemlékezés esetén pedig a mindenek fölött tisztelt Osvátról is olyanokat kellene az ügy kapcsán elmondania, amik a halott barát jellemének árnyoldalait is megmutatnák. Ez pedig semmiképp sem egyeztethető össze egy úriemberre kötelező normákkal. Így a könyv elolvasása semmivel sem bővíti a részleteket illetően fölöttébb hiányos ismereteinket a vitáról. Fenyő, miután hosszan idézett Hatvanytól, csak arról tudósít, hogy ez utóbbinak édesapja, aki a GyOSz-nál főnöke volt, sohasem érezte vele a rosszallást, amiért ő a fia ellen foglalt állást. Nem így maga Hatvany. Ő bezzeg évek, sőt évtizedek múltán is sűrűn támadta, hogy kiélje bosszúvágyát. A végén állítólag még sikkasztással is megvádolta az Ady-jogok átruházásával kapcsolatban (116–117.).

Nos, Fenyőnek nem jut eszébe elgondolkodni azon, lehetek-e vajon Hatvanynak egyéb okai is őt támadni a bécsi emigrációs sajtóban, noha személyes kapcsolatuk mindvégig korrekt volt? (Ennek beszédes bizonyítéka, hogy ő közvetítette a Hatvany tulajdonát képező Ady-jogok átruházását Csinszkára.) Miként maga Fenyő is többször, hadd álljak elő most én egy pszichológiai csúcsteljesítménnyel: meggyőződésem, hogy Hatvany támadásainak hátterében az életutak különbsége állott. Nem

tanulmány nélkül való a Nyugat két „pénzemberét” egymás mellé állítani, úgy is mint akikben megtestesültek az asszimilálódó hazai polgárság életvitelének alternatívái. A milliomos Hatvány a társadalmi és politikai kérdések terén is levonja azokat a következtetéseket, amelyekhez irodalmi ízlése és szimpátiái elvezetik. Ezért akar a Nyugatban is több életet és kedvesebb „tisztá” irodalmat. A háború mind radikálisabban szembeállítja azzal a társadalmi berendezkedéssel, ami a világméretű öldökléshez vezetett. Lelkesen üdvözli a demokratikus forradalmat, ott van a vezérkarában, száműzetésbe megy, majd vállalja a hazatéréssel együttjáró börtönt. S ha később tollat vesz kezébe, hogy résztvegyen Ady szellemi öröke körüli vitákban, nemcsak az új hangon szóló költőt, irodalmunk megújítóját védelmezi, hanem a demokratikus forradalmárt is. Logikus következménye volt ennek a magatartásnak, hogy 1945 után vállalta a népi demokratikus átalakulást. Olcsó és méltánytalan dolog lenne az életutak utolsó szakaszának ellentétességéből kovácsolni ki a döntő érvet. Ép ésszel ma már senki sem róhatja föl az akkor 70. életévén túl járó Fenyőnek, hogy nem várta be itthon, amíg valószínűleg kitelepítik, vagy még rosszabb sorsra jut. Ne alkalmazzunk egy polgárra osztályhelyzetétől merőben idegen követelményeket. Fenyő viszont annak a magyar polgárságnak volt tipikus képviselője (sőt, parlamenti képviselője), amelyről Ady írta, hogy „úgy kellett kinevezni, mint a tudományt, mint a nemzetiségi törvényt, mint az ezer, fundamentumtalan kulturális intézményt: nincs polgárságunk”. Bármily nagy irodalmi élménye volt Fenyőnek Ady, társadalmi kérdésekben nem volt hajlandó tanulni tőle. Ebben neki, a vidéki kisiparos polgárság legszegényebb rétegéből indulónak, más iránytűje volt: az érvényesülés föltétlen vágya. Tiszta polgári lelkiismerettel érvényesülni pedig nem lehetett Magyarországon, ahol – ismét Ady szavai – a polgárságnak „saját hite, büszkesége nincs, s boldog, hogy együtt lehet 'középosztály' a haramiabasa szolgabíró urakkal”. Így lesz Fenyő németbarát és háborúpárti, vállal tárcát groteszk rövidlátással a forradalom előestéjén egy ellenforradalmi irányzatú kormányban. Később megtalálja a helyét a konszolidálódó ellenforradalmi kurzusban, honatyává választják, revízió alapon megbékül – legalábbis politikailag és emberileg – a Nyugat hőskorából való elkeseredett ellenségeivel, Rákosi Jenővel és Herczeg Ferencsel. Amikor pedig származása miatt üldözött lesz, keserűen kifakad Hitler hazai szálláscsinálói ellen, de nem képes fölfedezni a folyamatosságot az ellenforradalmi Magyarország és Hitler utolsó csatlósa közt. Nem látja be sem a saját felelősségét, sem pedig az általa képviselt réteget, mely azzal a jelszóval támogatta az ellenforradalmat, hogy „jobb egy kis pogrom, mint egy nagy vagyonadó”. Visszaemlékezéseiben sincs nyoma semmiféle önbírálatnak, meg sem kísérli, hogy elhibázottként le-

számoljon múltjával, amely, sajnos, tipikusnak bizonyult a magyar polgárság többségére nézve.

Tudományos rangot a kiadványnak – a bevezető tanulmányon és az alapos jegyzeteken kívül – a harmadik rész kölcsönöz. Az itt található több mint harmadfélszáz levélpublikáció nélkülözhetetlen forrása lesz minden tudományos földolgozásnak, amely akár a folyóirat történetével, akár írói valamelyikének pályájával foglalkozik. Mindjárt a legértékesebb és számszerűen is legnagyobb csoport nyitja meg a leveleket; az Ady-írta 110 darab közzététele a kritikai kiadás kötetei mellett az Ady-textológia legszámottevőbb nyeresége az utóbbi években. Nyomon követhetővé váltak általuk az Ady-Nyugat viszony állomásai. A háború idején született darabok némelyike pedig olvasmánynak is megrendítő. Ez a komoly nyereség sem halgattathatja el velem azonban azt a kritikai észrevételt, hogy a sajtó alá rendező túl mereven ragaszkodott a hazakerült Fenyő-gyűjtemény állagához. Így kimaradtak ebből a csoportból a Nyugathoz írt Ady-levelek máshol őrzött darabjai, például az 1956-ban megjelent *Ady Endre Válogatott levelei* kötetben szereplő 322. és 608. számú. Különösen az elsőért kár, mert az 1910 tavaszi publikációs vitát teszi teljessé. Kimaradtak a Nyugatnak szóló további levelek is, amelyek ma már közgyűjteményben vannak. Megítélesem szerint bővebben kellett volna idézni Fenyőnek Adyhoz szóló leveleiből is, hiszen ezek az Ady-hagyatékban együtt megtalálhatók. Meglehetősen egyoldalú a párbeszéd a jelenlegi formában.

Irodalmi reveláció számba megy Kaffka Margit 43 levele. Ő az egyetlen a földadók közül, akinek leveleiből teljes emberi portré bontakozik ki, méghozzá anélkül, hogy egy pillanatra is fölbukkanna benne az „irodalmi” levél írásának szándéka. Legyen figyelmeztetés az illetékeseknek ez a publikáció, hogy mennyire fontos és érdemes volna kiadni a Kaffka-levelek gyűjteményét.

Végezetül még egyetlen levélre kívánom fölhívni a figyelmet. A 241. számúra, az egyedül jelentősre a Szabó Dezső-küldte négy közül. Bár sértett írói hiúságtól hajtva (Szabó Dezsőnél hogyan is lehetne ez másként?), de olyan szempontokat vet papírra 1916 vége felé a levélíró a Nyugat szerkesztésével kapcsolatban, amelyek a szőnyegen levő ügy közvetlenségén messze túlmutatva igazán lényeges problémákat fogalmaznak meg. Ma is érdemes odafigyelni rájuk, amikor ismét virul a legenda Osvát Ernő, az évszázadok hosszán egyedülálló szerkesztő körül.

SCHWEITZER PÁL